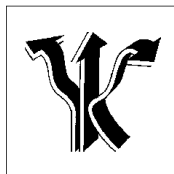

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни

**“ІСТОРІЯ І ТЕОРІЯ
ДЕМОКРАТІЇ”**

(для спеціалістів, магістрів)

МАУП

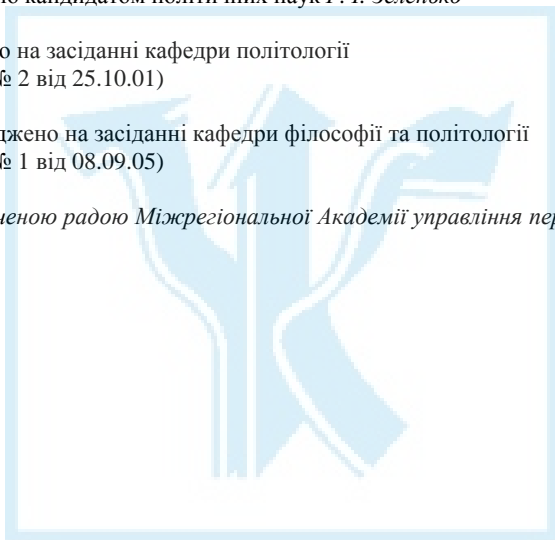
Київ 2005

Підготовлено кандидатом політичних наук *Г. І. Зеленько*

Затверджено на засіданні кафедри політології
(протокол № 2 від 25.10.01)

Перезатверджено на засіданні кафедри філософії та політології
(протокол № 1 від 08.09.05)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Зеленько Г. І. Навчальна програма дисципліни “Історія і теорія демократії”
(для спеціалістів, магістрів). — К.: МАУП, 2005. — 12 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Історія і теорія демократії”, плани семінарських занять, питання для самоконтролю студентів, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2005

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Однією з глобальних тенденцій у сучасному світі є поступовий процес переходу багатьох держав Латинської Америки, Південної Європи та Південно-Східної Азії до так званої демократичної моделі розвитку. Як відомо, у кінці 80-х — початку 90-х років ХХ ст. на цей шлях стали й колишні країни соціалістичного блоку. Проте досить часто у повсякденному житті ми стикаємося з нерозумінням сутності демократії, коли демократичні процеси більшість населення сприймає як всюдозволеність, розпущеність. А тому існує нагальна потреба професійного вивчення історії та теорії демократії, її основоположних принципів і форм існування.

Запропонована програма дисципліни “Історія і теорія демократії” розрахована на 20 год лекцій, 16 год практичних занять та 18 год самостійної роботи.

Мета вивчення дисципліни “Історія і теорія демократії” — глибше ознайомити студентів з особливостями глобальних світових процесів, характерними рисами і принципами діяльності розвинених демократій, окреслити основні напрямки сучасних демократичних транзитів, а також розглянути специфіку демократизації у країнах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), СНД і Балтії.

У процесі вивчення дисципліни студенти повинні оволодіти основними поняттями теорії демократії, з’ясувати основні принципи і складові демократичної держави, на прикладі розвинених демократій скласти уявлення про класичні моделі демократії. Враховуючи те, що процеси демократизації у постсоціалістичних державах є предметом постійних дискусій у політичній науці, студентам у ході практичних занять пропонується провести дискусію щодо оптимальності владної моделі для України.

Після опанування дисципліни студенти мають скласти залік.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни
“ІСТОРИЯ І ТЕОРІЯ ДЕМОКРАТІЇ”

№ п/п	Назва теми
1	Демократія як принцип політичної організації та життєдіяльності суспільства
2	Стародавня та середньовічна моделі демократії
3	Гене́за уявлень про демократію. Класичні концепції демократії
4	Новітні доктрини та різновиди демократії
5	Правова соціальна держава — неодмінний атрибут демократичної держави
6	Жорсткий розподіл влади
7	Змішана система влади
8	Перехід до демократії як закономірність сучасного суспільного розвитку. Передумови і шляхи демократизації

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни
“ІСТОРИЯ І ТЕОРІЯ ДЕМОКРАТІЇ”

Тема 1. Демократія як принцип політичної організації та життєдіяльності суспільства

Визначення поняття “демократія”. Ціннісні обґрунтування демократії. Демократія і свобода. Свобода як цінність. Цінність політичної свободи. Демократія, рівність, соціальна справедливість. Рационально-утилітарні обґрунтування демократії. Системні обґрунтування демократії. Демократія — не універсальна цінність. Переваги демократії.

Етимологічне визначення демократії. Нормативний підхід до демократії. Емпіричний підхід до демократії. “Полярхія”. Зв’язок нормативних і емпіричних дефініцій демократії. Загальна і соціально обмежена демократія. Охлократія.

Література [6; 10; 14; 17; 21; 23; 25]

Тема 2. Стародавня та середньовічна моделі демократії

Первіснообщинна демократія. Виникнення афінської демократії. Народ і особистість. Роль середнього класу. Участь в управлінні. Деспотія більшості. Доля демократії після падіння Афін. Християнство і народовладдя.

Література [2; 9; 10; 14; 17]

Тема 3. Генеза уявлень про демократію. Класичні концепції демократії

Основні етапи становлення та розвитку теорії демократії. Концепції Дж. Локка, Ж. Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, К. Поппера, К. Яс-перса, М. Дюверже, Г. Лассуела. Марксистська концепція демократії.

Література [2; 6; 10; 12; 14; 17; 23]

Тема 4. Новітні доктрини та різновиди демократії

Доктрина ліберальної демократії, її універсальність. Новітні концепції демократії.

Демократія класичного лібералізму. Лібералізм як ідейна основа державного устрою. Найсуттєвіші риси ліберальної демократії. Недоліки ліберальної демократії.

Колективістська демократія. “Соціалістична демократія”. Відмітні риси колективістської демократії. Уроки колективістських експериментів. Плебісцитарна партійна демократія.

Плюралістична демократія. Особливості сучасної демократії. Плюралістична теорія демократії. Група як основний суб’єкт політики. Демократія як баланс групових інтересів. Спільні риси плюралістичних теорій демократії. Слабкості теорії та практики плюралістичної демократії. Елітарна демократія, концепція “демократичного елітизму”.

Роль мас у сучасних демократіях. Репрезентативна демократія. Партиципаторна демократія.

Література [6; 9; 11; 14; 23; 25; 26; 28; 29]

Тема 5. Правова соціальна держава — неодмінний атрибут демократичної держави

Поняття “правова держава”. Основні характеристики правової держави. Громадянське суспільство. Соціальна держава. Співвідношення соціального і правового принципів. Тенденції розвитку сучасних демократій.

Література [1; 11; 17; 18; 23; 26; 28; 29]

Тема 6. Жорсткий розподіл влади

Поняття жорсткого розподілу влади та його основні принципи. Практична реалізація ідеї жорсткого розподілу влади.

Британська модель парламентської демократії.

Засади британського конституціоналізму. Принципи організації британської владної моделі. Механізми взаємодії політичної системи. Британський бікамералізм. “Її величність лояльна опозиція”.

Американська модель президентської демократії.

Американська модель — класичний механізм стримувань і противаг: концептуальні засади. Система управління США. “За” і “проти” президентської моделі організації влади. Президентська модель для нестійких демократій.

Порівняльний аналіз парламентської та президентської систем.

Література [1; 5; 6; 13; 17; 22; 26]

Тема 7. Змішана система влади

Французька модель: приклад змішаної системи влади. Поняття “гібридна система влади”. Природа такої моделі, її характерні ознаки. Механізм стримувань і противаг у президентсько-парламентській республіці. Переваги і недоліки змішаної системи влади.

Література [1; 5; 6; 13; 17; 22; 26]

Тема 8. Перехід до демократії як закономірність сучасного суспільного розвитку. Передумови і шляхи демократизації

Економічні передумови демократії. Соціальні передумови демократії. Соціокультурні передумови демократії. Вплив релігії. Зовнішні передумови переходу до демократії. Загальні моделі демократизації. Закономірності демократизації.

Демократичні транзити.

Країни першого ешелону капіталізму. Латиноамериканська модель переходу до демократії. Південноєвропейська модель. Китайська модель реформування.

Проблема утвердження демократії у постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи, СНД і Балтії. Особливості переходу до демократії постсоціалістичних держав: різновиди постсоціалістичної моделі політичної модернізації. Шлях лібералізації як спроба демократичного транзиту в цих країнах. Проблеми і труднощі демократичних транзитів у постсоціалістичних країнах.

Література [1; 6–8; 13; 15; 16; 19]

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Демократія як принцип життєдіяльності суспільства

1. Поняття “демократія”.
2. Співвідношення демократії та свободи. Цінність політичної свободи.
3. Раціонально-утилітарні та ціннісні обґрунтування демократії.
4. Нормативні й емпіричні дефініції демократії та їх взаємо-зв’язок.
5. Загальна і соціально обмежена демократія. Охлократія.

Література [6; 10; 14; 17; 21; 23; 25]

Тема 2. Стародавня та середньовічна моделі демократії

1. Сутність первіснообщинної демократії.
2. Афіньська демократія як деспотія більшості.
3. Доля демократії у середньовічній Європі.
4. Християнське розуміння демократії.

Література [2; 9; 10; 14; 17]

Тема 3. Генеза уявлень про демократію

1. Основні етапи розвитку теорії демократії.
2. Концепції Дж. Локка, Ж. Ж. Руссо, Ш. Монтеск’є.
3. Розвиток теорії демократії в умовах розвитку капіталізму.
4. Соціалістичні концепції демократії. Ідеї К. Маркса.

Література [2; 6; 10; 12; 14; 17; 23]

Тема 4. Новітні концепції демократії

1. Класична ліберальна демократія.
2. Колективістська демократія.
3. Плюралістична демократія.
4. Тракткування ролі мас у сучасних демократіях.
5. Дискусія на тему “Межі демократії”.

Література [6; 9; 11; 14; 23; 25; 26; 28; 29]

Тема 5. Атрибути демократичної держави

1. Правова держава, поняття і основні характеристики.
2. Сутність громадянського суспільства.
3. Соціальна держава.

4. Тенденції розвитку сучасних демократій. Поясніть, чи можливий безкризовий розвиток сучасних демократій?

Література [1; 11; 17; 18; 23; 26; 28; 29]

Тема 6. Класичні (розвинені) демократії

1. Сутність жорсткого розподілу влади.
2. Парламентська демократія (на прикладі Великобританії).
3. Президентська демократія (на прикладі США).
4. Змішана система влади. Передумови утвердження гібридної системи влади.
5. Французька модель як класичний приклад змішаної системи влади.

Література [1; 5; 6; 13; 17; 22; 26]

Тема 7. Сучасні демократичні транзити

1. Економічні і соціальні передумови демократії.
2. Роль політичної культури у становленні демократії.
3. Роль геополітичних факторів у процесах переходу до демократії.
4. Сучасні різновиди демократичних транзитів:
  - латиноамериканська модель;
  - південноєвропейська модель;
  - китайська модель;
  - постсоціалістична модель.

Література [1; 6–8; 11; 13; 15; 16]

Тема 8. Проблема переходу до демократії країн ЦСЄ, СНД і Балтії

1. Специфіка “стартової ситуації” у країнах ЦСЄ, СНД і Балтії.
2. Різновиди постсоціалістичної моделі політичної модернізації:
  - країни ЦСЄ;
  - країни Балтії;
  - країни СНД.
3. Оптимальна владна модель для України (дискусія).

Література [4; 6–8; 15; 16; 19; 23; 25; 28]

ПИТАННЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ

1. Який зміст укладається в поняття демократії?
2. Які суттєві, системотвірні ознаки демократії?
3. Охарактеризуйте основні етапи еволюції теорії демократії.
4. Основні визначення демократії.
5. Охарактеризуйте базові конституційні принципи демократії.
6. Як співвідносяться демократія і капіталізм, демократія, свобода, приватна власність і ринкові відносини?
7. Як корпоративні механізми прийняття рішень впливають на функціонування демократичних інститутів?
8. Назвіть форми і моделі демократії.
9. Як демократія співвідноситься з ринковою економікою?
10. Що ви розумієте під поняттям “експансія демократії”?
11. Охарактеризуйте демократію як форму народовладдя.
12. Які різновиди демократії ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
13. У чому сутність принципу розподілу влади?
14. Співвідношення демократії та свободи. Цінність політичної свободи.
15. Нормативні й емпіричні дефініції демократії та їх взаємо-зв'язок.
16. Поясніть сутність раціонально-утилітарних концепцій демократії.
17. Ціннісні концепції демократії.
18. Поясніть сутність нормативного та емпіричного підходів до обґрунтування поняття “демократія”.
19. У чому сутність загальної та соціально обмеженої демократії.
20. Поясніть сутність “поліархії” та “охлократії”.
21. Поясніть сутність первіснообщинної демократії.
22. Характерні риси афінської демократії.
23. Деспотія більшості та роль демосу в афінській демократії.
24. Поясніть сутність християнського розуміння демократії.
25. Охарактеризуйте основні етапи становлення та розвитку теорії демократії.
26. Як трактували поняття “демократія” Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є?
27. У чому сутність марксистської концепції демократії?
28. Поясніть сутність “пролетарської” (соціалістичної) демократії?
29. Як трансформувалась ідея демократії у процесі розвитку капіталізму?
30. Поясніть сутність ліберальної демократії.

31. У чому переваги та недоліки ліберальної демократії?
32. Обґрунтуйте сутність плебісцитарної партійної демократії.
33. Охарактеризуйте концепцію колективістської демократії.
34. Поясніть сутність твердження: демократія — це баланс групових інтересів.
35. Охарактеризуйте роль мас у сучасних демократіях.
36. Репрезентативна та партисипаторна демократія, їх сутність.
37. Дайте визначення правової держави.
38. Поясніть взаємозв'язок демократії, правової соціальної держави та громадянського суспільства.
39. Як ви розумієте поняття “правова соціальна держава”?
40. Поясніть сутність громадянського суспільства.
41. Назвіть основні тенденції розвитку сучасних демократій.
42. Поясніть сутність “жорсткого розподілу влади”.
43. Які основні характеристики парламентської демократії?
44. Охарактеризуйте основні принципи функціонування президентської демократії.
45. Проаналізуйте переваги і недоліки президентської владної моделі в умовах нестійких демократій.
46. У чому сутність змішаної демократії?
47. Які характерні риси французької політичної системи?
48. Які основні передумови утвердження гібридної системи влади?
49. Поясніть переваги та недоліки змішаної демократії.
50. Які економічні передумови демократизації?
51. Охарактеризуйте соціокультурні чинники демократизації.
52. Як геополітичні фактори впливають на характер демократичних транзитів? Наведіть приклади.
53. Які суттєві характеристики латиноамериканської моделі демократизації?
54. Охарактеризуйте китайський шлях демократизації.
55. Які специфічні риси постсоціалістичної моделі політичної модернізації?
56. Охарактеризуйте процес демократизації в Україні.
57. Які різновиди постсоціалістичної моделі політичної модернізації ви можете виокремити?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Авторитаризм и демократия в развивающихся странах.* — М., 1996.
2. *Антология мировой политической мысли: В 5 т.* — М., 1997.
3. *Бокцианин И. Политические системы стран Западной Европы.* — К., 2000.

4. *Васович В.* Переход к демократии в посткоммунистических странах // Вестн. МГУ. Сер. 18. — 1998. — № 2.
5. *Гаджиев К.* Введение в политическую науку: Учебник. — М., 1998.
6. *Горбатенко В. П.* Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: Моногр. — К., 1999.
7. *Данилов А.* Переходное общество: проблемы системной трансформации. — Минск, 1998.
8. *Кіш С.* Виклик демократії. Політичні трансформації в Центрально-Східній Європі // Віче. — 1998. — № 5.
9. *Ковалевский М.* Происхождение современной демократии. — М., 1989. — Т. 1.
10. *Ковлер А. И.* Исторические формы демократии: проблемы политико-правовой теории. — М., 1990.
11. *Ковлер А. И.* Кризис демократии? Демократия на рубеже XXI века. — М., 1997.
12. *Кузьмин А. И.* Демократия: некоторые вопросы теории, методологии и практики. — М., 1986.
13. *Лейнхарт А.* Демократия в многосоставных обществах: сравнительные исследования. — М., 1997.
14. *Лобер В.* Демократия: от зарождения идеи до современности. — М., 1991.
15. *Михальченко Н. И.* Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? — К., 2001.
16. *Переходные процессы: проблемы СНГ.* — М., 1994.
17. *Пешлер Ж.* Демократия. — М., 1994.
18. *Политическая культура: теория и национальные модели.* — М., 1994.
19. *Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку /* Редкол.: Ф. М. Рудич (голова) та ін. — К., 1998.
20. *Політичні партії в демократичному суспільстві: Зб. праць /* Упоряд. Й. Тезінг та В. Гофмайстер. — К., 1997.
21. *Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів.* — К., 1997.
22. *Політологія /* За ред. О. І. Семківа. — Львів, 1994.
23. *Політологія: Підруч. для студ. вищих навч. закладів /* За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — К., 2001.
24. *Пугачев В. П., Соловьев А. И.* Введение в политологию: Учебник. — М., 1998.
25. *Ростоу Д.* Переходы к современной демократии: попытка динамической модели // Полис. — 1996. — № 5.
26. *Салмин А. М.* Современная демократия. — М., 1992.
27. *Селезнев Л. И.* Политические системы современности: сравнительный анализ. — СПб., 1995.
28. *Трипольський В. О.* Демократія і влада. — К., 1999.
29. *Четвернин В. А.* Демократическое конституционное государство: введение в теорию. — М., 1993.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни	
“Історія і теорія демократії”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни	
“Історія і теорія демократії”	4
Плани семінарських занять.....	7
Питання для самоконтролю студентів.....	9
Список рекомендованої літератури	10

Відповідальний за випуск
Редактор
Комп’ютерна верстка

Н. В. Медведєва
О. М. Беженова
Т. Г. Замура

МАУП

Зам. № ВКЦ-943

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП